

[přednášek], které bude třeba pojednat. Přitom je třeba uvážit, že tato pojednání o pojmu filosofie mohou být pouze předběžná, předběžná nejenom s ohledem na celek přednášky, nýbrž předběžná vůbec. Neboť pojem filosofie je nejvlastnější a nejvyšší resultát jí samé. Stejně tak může být otázka, zda je filosofie vůbec možná či nikoli, rozhodnuta pouze filosofii.

§ 2. Pojem filosofie. Filosofie a světonázor.

(1) Při pojednání rozdílu vědecké filosofie a filosofie světonázoru vyjdeme příhodně od posledně jmenovaného pojmu, a sice nejdříve od slovního pojmu 'světonázor'. Toto slovo není žádným překladem něčeho z řečtiny či z latiny. Neexistuje výraz jako KOSMOTHEÓRIA, nýbrž toto slovo je specifickým německým výrazem, a sice bylo raženo v rámci filosofie. Vynořuje se ponejprv v Kantově *Kritice soudnosti* ve svém přirozeném významu světonázoru [pohledu na svět] ve smyslu posuzování [poměrování] smyslově daného [6] světa, čili – jak říká Kant – *mundus sensibilis*, světonázoru jako prostého uchopování přírody v nejširším smyslu. Takto pak užívají toto slovo Goethe a Alexander Humboldt. Toto užití odumírá ve třicátých letech devatenáctého století vlivem nového významu, který výrazu 'světonázor' poskytla romantika, v první řadě díky Schellingovi. Schelling v *Úvodu k rozvrhu systému filosofie přírody* (1799) říká: „Intelligence je dvojího druhu, buď slepě a nevědomě anebo svobodně a vědomě produktivní; nevědomě produktivní je ve světonázoru, vědomě produktivní je ve vytváření ideálního světa“.² Zde není světonázor nadále připisován smyslovému pozorování, nýbrž inteligenci, byť nevědomé. Dále je zdůrazněn moment produktivity, tzn. samostatné tvoření názoru. Tak se toto slovo přiblížilo významu, který známe dnes, významu sebenaplňujícího, produktivního a pak i vědomého způsobu uchopování a vykládání veškerenstva jsoucího. Schelling mluví o schematismu světonázoru, tzn. o schematizované formě pro rozdílné možné fakticky vyvstávající a utvářené světonázory. Takto rozuměné nazírání světa nepotřebuje být přitom naplňován v teoretickém záměru a prostředky teoretické vědy. Hegel mluví ve své *Fenomenologii ducha* o „morálním světonázoru“.³ Görres užívá obrat „poetický světonázor“. Ranke mluví o „náboženském a křesťanském světonázoru“. Hned je řeč o demokratickém, hned o pesimistickém světonázoru anebo také o středověkém světonázoru. Schleiermacher říká, že „naše vědění o Bohu je naplněno až [7] se světonázorem.“ Bismarck napsal své snoubence, že „jsou přeci podivné světonázory u velmi chytrých lidí.“ Z uvedených forem a možností

² SCHELLING, WW (Schröter) Bd. 3, p. 271 ff.

³ HEGEL, WW (Glockner) Bd. 2, p. 461 ff.

světonázoru je zřejmé, že se jimi nerozumí toliko pojmání souvislosti věcí přírody, nýbrž rozumí se jimi zároveň výklad smyslu a účelu lidského pobývání zde [Dasein] a tak i dějin. Světonázor v sobě vždy zahrnuje životní názor. Světonázor vyrůstá ze souhrnného uvažování o světě a lidském pobývání zde, a to opět rozdílnými způsoby, výslovně a vědomě u jednotlivého světonázoru či převzetím nějakého světonázoru převládajícího. Člověk vyrůstá v nějakém takovém světonázoru a vžívá se do něj. Světonázor je určován okolnostmi: národ, rasa, stav, stupeň rozvoje kultury. Každý takto vlastním způsobem vytvořený světonázor vyrůstá z přirozeného světonázoru, z oblasti pojetí světa a určení lidského pobývání zde, která jsou více či méně dána s každým pobytem [člověka]. Musíme od přirozeného světonázoru odlišovat světonázor vytvořený vlastním způsobem či světonázor vzdělání.

(2) Světonázor není záležitostí teoretického vědění, a to ani ohledně svého původu ani co do svého uplatnění. Není prostě jako nějaký vědomostní soubor uchovávan v paměti, nýbrž je záležitostí soudržného přesvědčení, které více či méně výslovně a přímo určuje jednání a způsob života. Světonázor se podle svého smyslu vztahuje na právě nynější pobývání [člověka]. Světonázor je v této vztaženosti na pobyt pro něj určujícím ukazatelem a silou pro něj v jeho bezprostřední tísní. Ať už je světonázor určován pověrami a předsudky nebo ať se opírá čistě o vědecké poznání a zkušenost anebo dokonce, což bývá pravidlem, ať se mísí z pověry a vědění, z předsudku a uvažování, to je jedno, nic to na jeho bytnosti nemění. [8]

(3) Tento poukaz na charakteristické příznaky toho, co míníme výrazem 'světonázor', zde musí postačovat. Přísná věcná definice by musela být získána jinou cestou, jak ještě uvidíme. Jaspers ve své *Psychologii světonázorů* říká, že „když hovoříme o světonázorech, tak míníme ideje, to nejzažší a celostní [ohledně] člověka, a to jak subjektivně jako prožitek a sílu a smýšlení, tak také objektivně jako předmětně utvářený svět“.⁴ Pro náš záměr odlišit od filosofie světonázoru filosofii vědeckou je třeba především vidět, že světonázor podle svého smyslu vyrůstá z právě faktického pobývání člověka přiměřeně jeho faktickým možnostem uvažování a zaujímání stanoviska a že takto vyrůstá *pro* tento faktický pobyt. Světonázor je něco, co právě vždy dějinně existuje z faktického pobývání, spolu s ním a pro něj. Filosofický světonázor je takový světonázor, který se má utvářet a být zprostředkován vlastním způsobem a výslovně čili každopádně převážně filosofií, tzn. teoretickou spekulací za vyřazení uměleckého a náboženského výkladu světa a [lidského] pobývání zde [Dasein]. Tento světonázor není vedlejším produktem filosofie, nýbrž jeho vytvoření je vlastní cíl a bytnost filosofie samé. Filosofie je podle svého pojmu filosofií světonázoru. Že filosofie míří na

---

⁴ K. JASPERS, *Psychologie der Weltanschauungen*, Berlin: 1925, p. 1 f.

universálno sveta a nejzažší záležitosti pobytu, na ono odkud, kam a k čemu [směřuje] svět a život, a to způsobem teoretického poznávání světa, ji odlišuje jak od jednotlivých věd, které vždy pojednávají pouze určitou oblast světa a pobytu, tak také od uměleckých a religiózních postojů, které se primárně nezakládají v teoretickém postoji. Že filosofie má za cíl tvorbu světónázoru, to se zdá [9] nezpochybnitelné. Tato úloha musí určovat bytnost filosofie a její pojem. Že filosofie je filosofii světónázoru, se zdá být tak bytostné, že i tento pojem by se mohl odmítnout jako přetížený. Mimoto se ještě chtít domáhat vědecké filosofie, je nesmysl. Neboť se tvrdí, že filosofický světónázor má být přirozeně vědecký. Tím se rozumí, že světónázor má zaprvé sledovat výsledky rozdílných věd a uplatňovat je pro konstrukci obrazu světa a výkladu lidského pobytu zde, zadruhé má být natolik vědecký, nakolik tvorbu světónázoru provádí přísně podle pravidel vědeckého myšlení. Toto pojetí filosofie jako utváření světónázoru vědeckou metodou je tak samozřejmé, že obecně a dalekosáhle určuje pojem filosofie a tím předepisuje i v běžném povědomí, čeho se lze od filosofie nadít a co se má od ní očekávat. A obráceně, pokud filosofie nedosahuje zodpovězení světónázorových otázek, považuje se ve všeobecném povědomí za cosi nicotného. Nároky na filosofii a zaujetí stanoviska k ní se řídí z této představy o ní jako o vědeckém utváření světónázoru. [Ohledně toho] zda se filosofii daří či nedaří provádět tuto úlohu, se odkazuje na její dějiny a v nich se vidí jednoznačný doklad pro to, že filosofie poznávajícím způsobem pojednává o nejzažších otázkách: o přírodě, o duši, tzn. o svobodě a dějinách člověka, o Bohu.

(4) Pokud je filosofie vědeckým utvářením světónázoru, pak odpadá rozlišování 'vědecká filosofie' a 'filosofie světónázoru'. Oboje v jednom tvoří její bytnost, a to tak, že v posledku úloha světónázoru nabývá vlastní závažnosti. Zdá se, že to je i Kantovo mínění, který charakter vědeckosti filosofie přenesl na novou bázi. Stačí [10], když si pouze připomeneme rozlišení mezi *filosofií [ve smyslu] školského pojmu* a *filosofií [ve smyslu] světského pojmu*, které činí v úvodu do *Logiky*.⁵ Tím se obracíme k jednomu rádo a často užívanému Kantovu rozlišení, které zdánlivě může sloužit jako doklad pro rozdíl vědecké filosofie a filosofie světónázoru, přesněji jako doklad pro to, že i Kant, pro něhož právě vědeckost filosofie stála v centru zájmu, uchopoval filosofii samu jako filosofii světónázoru.

(5) Filosofie [ve smyslu] *školského pojmu* čili, jak Kant také říká, filosofie ve scholastickém významu, je podle něho výukou dovednosti rozumu, k níž příslušejí dvě části: „zaprvé dostatečná pojmová výbava rozumového poznání, zadruhé systematická souvislost těchto poznatků, čili jejich pospojování v ideu nějakého celku.“ Kant zde myslí na to, že

---

⁵ KANT, WW (Cassirer) Bd. 8, p. 342 ff.

k filosofii ve scholastickém významu přísluší jednak souvislost formálních zásad myšlení a rozumu vůbec a jednak pojednávání a určování těch pojmů, které jako nutný předpoklad zakládají uchopování světa, tzn. pro Kanta přírody. Filosofie [ve smyslu] školského pojmu je celek formálních a materiálních základních pojmů a zásad rozumového poznání.

(6) *Světský pojem* filosofie čili, jak Kant také říká, filosofie ve světoobčanském významu, určuje Kant takto: „Co se však týče filosofie [ve smyslu] světského pojmu (*in sensu cosmico*), můžeme ji také nazývat vědou o nejvyšší maximě užití našeho rozumu, pokud se touto maximou rozumí vnitřní princip volby mezi rozličnými účely.“ Filosofie [ve smyslu] světského pojmu pojednává o tom, k čemu je veškeré užití rozumu [11], i užití filosofie samé, čím je toto užití rozumu. „Nebot' filosofie v nejzazším významu je právě vědou o vztahu veškerého užití poznání a rozumu k poslednímu účelu lidského rozumu, jemuž – jakožto tomu nejvyššímu – jsou veškeré další účely podřízeny a musejí se v něm spojit do jednoty. Pole zájmu filosofie v tomto světoobčanském významu lze předeštíř následujícími otázkami: 1) Co mohu vědět? 2) Co mám činit? 3) V co smím doufat? 4) Co je člověk?“⁶ V základu – říká Kant – se tři první otázky koncentrují ve čtvrté: Co je člověk? Nebot' z vyjasnění toho, co je člověk, vyplynou určení posledních účelů lidského rozumu. K nim musí být vztažena i filosofie ve smyslu školského pojmu.

(7) Shoduje se nyní Kantovo rozlišení filosofie ve scholastickém významu a filosofie ve světoobčanském významu s odlišením vědecké filosofie a filosofie světonázoru? Ano a ne. Ano, pokud Kant vůbec v pojmu filosofie rozlišuje a na základě tohoto rozlišování posouvá do centra poslední a mezní otázky lidského pobývání. Ne, pokud filosofie [ve smyslu] světského pojmu nemá za úkol tvořit nějaký světonázor v naznačeném smyslu. Co Kantovi v posledním důvodu – aniž to může explicitně říci – tane na mysli, i jako úloha filosofie ve světoobčanském významu, není nic jiného než apriorní a potud ontologické vymezení určeností, které příslušejí k bytnosti lidského pobývání a které vůbec určují i pojem nějakého světonázoru.⁷ Jako nejfundamentálnější apriorní určení bytnosti lidského pobývání jmenuje Kant tezi, že člověk je [12] jsoucno, které existuje jako účel sebe sama.⁸ I filosofie [ve smyslu] světského pojmu má v Kantově smyslu co do činění s určením bytnosti. Nehledá nějaký určitý faktický výklad právě fakticky poznávaného světa a právě fakticky žitého života, nýbrž se pokouší vymezit to, co přísluší ke světu vůbec, k pobytu vůbec a tím i k nějakému světonázoru vůbec. Filosofie [ve smyslu] světského pojmu má pro Kanta přesně

⁶ Tamt.; srov. KANT, *Kr.d.r.V.* B 833.

⁷ Srov. KANT, *Kr.d.r.V.* B 844.

⁸ Srov. tamt. B 868.

tentýž metodický charakter jako filosofie [ve smyslu] školského pojmu, jenže Kant z důvodů, které zde nepojednáváme blíže, nevidí souvislost obou, přesněji, nevidí důvod [der Boden], aby oba pojmy na společném původním základu zdůvodňoval. O tom budeme pojednávat později. Nyní je pouze zřejmé, že se nelze, když se chce filosofie pojímat jako vědecké utváření světonázoru, odvolávat na Kanta. Kant v základu zná pouze filosofii jako vědu.

(8) Světonázor vyrůstá, jak jsme viděli, právě z faktického pobývání přiměřeně jeho faktickým možností a je tím, čím je, právě vždy pro toto určité pobývání, čímž se žádným způsobem netvrdí nějaký relativismus světonázorů. Co takto vytvářený světonázor říká, lze převést na teze a pravidla, která jsou svým smyslem vztažena na určitý reálně jsoucí svět, na určitý fakticky existující pobyt. Veškerý světonázor a životní názor je kladoucí, tzn. jsouc vztažen na jsoucno. Klade [Předpokládá / Nechává vyvstat] jsoucno, je pozitivní. Světonázor přísluší ke každému pobytu a tak jako tento je určován právě vždy fakticky dějinně. Ke světonázoru přísluší tato několikerá pozitivita, že světonázor je zakořeněn v tak a tak jsoucím pobytu, jako takový se vztahuje na jsoucí svět a fakticky existující pobyt vykládá. Protože k bytnosti světonázoru a tím i k bytnosti utváření světonázoru vůbec přísluší tato pozitivita [13], tzn. vztaženost na jsoucno, jsoucí svět, jsoucí pobyt, proto nemůže být utváření světonázoru právě úlohou filosofie, což nevyklučuje, nýbrž zahrnuje to, že filosofie sama je význačnou původní formou světonázoru. Filosofie může a musí právě mimo jiné ukázat, že k bytnosti pobytu přísluší právě něco takového jako světonázor. Filosofie může a musí vymezit, co vůbec tvoří strukturu světonázoru. Nemůže však nikdy určitý světonázor jako tento či onen vytvářet a klást. Filosofie není svou bytností vytvářením světonázoru, má však právě spíše proto elementárnější a principiální vztah k veškerému, i když ne teoretickému, nýbrž fakticky dějinnému utváření světonázoru.

(9) Teze, že utváření světonázoru nepřisluší k úloze filosofie, je ovšem v právu pouze za předpokladu, že filosofie se pozitivně nevztahuje na jsoucno jako na to či ono tím, že je klade. Lze ospravedlnit tento předpoklad, že se filosofie nevztahuje pozitivně k jsoucnu jako věda? Čím se tedy má zabývat filosofie, když ne jsoucnem, tím, co jest, jakožto jsoucnem v celku? Co není, je přeci nic. Má tedy filosofie jako absolutní věda mít za téma nic? Co se může dávat mimo přírodu, dějiny, Boha, prostor, počtu? O všem tomto řečeném říkáme, i když v různém smyslu, že to *jest*. Nazýváme to jsoucnem. Vztažení k němu, ať už teoreticky či prakticky, zaujímáme postoj k jsoucnu. Mimo toto jsoucno *je nic* [*nic není*]. Spíše *není* žádné další jsoucno mimo jmenované, avšak přeci *se dává* [*gibt es*] ještě něco, co sice *není*, co se však zároveň v nějakém smyslu *dává*, ve smyslu, který bude třeba ještě určit. A navíc.

V posledku se dává něco, co se dávat *musí*, abychom si mohli zpřístupnit jsoouco jako jsoouco a zaujímat k němu postoj, něco, jež sice není, jež se však musí dávat, [14] abychom vůbec něco jako jsoouco zakoušeli a jako jsooucnu rozuměli. Jsoouco jsme s to jako takové, jako jsoouco, uchopovat pouze, když rozumíme něčemu takovému jako *bytí*. Kdybychom nerozuměli, i když především zhruba a nepojmově, co znamená skutečnost, pak by nám zůstávalo skutečné skryto. Kdybychom nerozuměli, co znamená realita, pak by zůstalo reálné nepřístupné. Kdybychom nerozuměli, co znamená život a živost, pak bychom nebyli s to se vztahovat k živoucímu. Kdybychom nerozuměli, co znamená existence a existencialita, pak bychom nebyli s to sami jako pobyt existovat. Kdybychom nerozuměli, co znamená soustava a soustavnost, pak by nám zůstaly uzavřeny ustavující se geometrické vztahy a číselné poměry. Musíme rozumět skutečnosti, realitě, živosti, existencialitě, soustavnosti, abychom se mohli pozitivně vztahovat k určitému skutečnému, reálnému, živoucímu, existujícímu, sestávajícímu. Musíme rozumět bytí, abychom mohli být vpraveni do jsooucího světa, aby jsme v něm existovali a mohli být sami svým vlastním jsooucím pobýváním zde. Musíme moci rozumět skutečnosti *před* veškerou zkušeností skutečného. Toto rozumění skutečnosti, resp. bytí v nejširším smyslu oproti zkušenosti jsoouca je v určitém smyslu *dříve* než ono následně jmenované. Předchůdné rozumění bytí před veškerým faktickým zakoušením jsoouca neznámá ovšem, že bychom museli nejdříve mít explicitní pojem bytí, abychom [pak] jsoouco teoreticky či prakticky zakoušeli. Musíme rozumět bytí, bytí, jež samo již nesmí být pojmenováno žádným jsooucnem, bytí, jež se nenalézá mezi jiným jsooucnem jako jsooucí, jež se však zároveň musí dávat a také se dává v rozumění bytí, v porozumění bytí. [15]

§ 3. *Filosofie jako věda o bytí*

(1) Tvrdíme nyní, že *bytí je ryzí a jediné téma filosofie*. To není žádný náš výmysl, nýbrž toto stanovení tématu oživilo s počátkem filosofie v antice a působně se projevuje v té nejgrandióznější formě v hegelovské logice. Nyní pouze tvrdíme, že bytí je ryzí a jediné téma filosofie. Negativně to znamená, že filosofie není *vědou o jsooucnu*, nýbrž o *bytí* čili, jak zní řecký výraz, je *ontologií*. Chápeme tento výraz v největší možné šíři a nikoli ve významu, který má v užším smyslu, např. ve scholastice nebo v novověké filosofie u Descartesa a Leibnize.

(2) Pojednávání základní problémy fenomenologie neznámá pak nic jiného, než od základu zdůvodnit toto tvrzení: že je filosofie vědou o bytí a jak tím je, – to znamená prokázat